

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 3 Temmuz – 2004

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

TÜRK İKTİDAR SEÇKİNLERİ

Yrd. Doç. Dr D. Ali ARSLAN*

ÖZET

Stratejik toplumsal kurumların en üst konumlarını işgal eden bireyler olarak elitler (Arslan, 1995: 3-4), yalnızca gücü ve toplumsal kaynakları ellerinde bulundurmakla kalmazlar, toplumsal-siyasal karar verme sürecini yönlendirme/şekillendirme araçlarını da kontrollerinde tutarlar (Arslan, 1999-b: 79-81). Özellikle, konumları, kontrol ettikleri kaynaklar ve sahip oldukları güç bakımından toplumsal hiyerarşinin en üst katmanlarını oluşturan iktidar seçkinleri, yalnızca uyulması gereken kuralları belirlemekle kalmazlar, bireylerin oynayacağı rolleri de belirlerler (Arslan, 1999-a: 1-4).

Bireyler ve toplum açısından böylesine stratejik önemi olan elitlerin ve iktidar seçkinlerinin tanınması-tanımlanması, çok yönlü olarak araştırılması, Türk toplumunun iktidar yapısını daha iyi anlaşılabilmesi ve ülkede yaşanan bir çok sosyo-politik gelişmenin doğru anlamlandırılabilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Araştırmada, elitlerin ve iktidar seçkinlerinin sosyal anatomilerinin çizilmesi ve Türk İktidar Seçkinleri'ni oluşturan elitler arasındaki ilişkilerin irdelenmesi hedeflendi. Çalışmanın teorik temelini "elit teorisi", metodolojik temelini konumsal analiz tekniği, temel data kaynağını ise, 3 ayrı saha araştırmasının verileri oluşturdu. Günümüz Türk toplumunu toplumsal yapısı içinde dört temel güç bloğu gözlemlenir: siyaset, iş dünyası, medya ve ordu. Bu dörtlü blok "Türk İktidar Seçkinlerini" (Arslan, 2004-a) oluşturur.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Elit, Elit Teorisi, İktidar, İktidar Seçkinleri, Türk İktidar Seçkinleri.

The Turkish Power Elite

ABSTRACT

This study aims to analyse, the general power structure of Turkish society, and specifically the Turkish power elite. Also, the relationships within and between the elite groups, and the distribution of power will be examined. This paper will also try to understand and explain the distribution of power in Turkish society: How far is power (effective power) diffused in society or how far it is centralised and concentrated in the hands of elite groups?

In accordance with the pluralists views one could argue that, power has been diffused and fragmented among many people or elite groups which together participate in the decision-making process in contemporary Turkish society. Nevertheless, decisive and effective power (parallel with the main thesis of the elitist view) has been concentrated and centralised in the hands of the small number of elite groups which are the most powerful in the national power

* Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi arslandali@gop.edu.tr , cimderaslan@hotmail.com

Bu çalışma, 6-7 Mayıs 2004 tarihlerinde, Uludağ Üniversitesi'nce düzenlenen I. Ulusal Genç Bilim Adamları Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur.

structure. They are predominant over other groups and these dominant groups know what others do not know and can do what others cannot do.

KEY WORDS: Elite, Elite Theory, Power, The Power Elite, The Turkish Power Elite.

1. GİRİŞ VE YÖNTEM

Toplumların iktidar yapılarını anlayıp açıklama amacını taşıyan araştırmalarda, en çok kullanılan teorilerin başında elit teorisi (Arslan, 2003) gelir. Elit teorisinin temelini güç, etki ve kontrol kavramları oluşturur. Bu durum elit teorisini sınıf teorisinden farklı kılan temel etkenlerden de bir tanesidir (Etzioni, 1997). Günümüz Türk toplumunun iktidar yapısını anlayıp, güç ilişkilerini analiz etmek amacıyla yönelik olarak da elit teorisi oldukça etkin araçlar sunmaktadır. Özellikle de bu teorisin çağdaş açılımlarından biri olan demo elit perspektif, bu konuda oldukça işlevsel olarak görünmektedir.

Elitler (Pareto, 1968), toplumun hiyerarşik yapısı içinde, stratejik nitelikteki kurumların en üst konumlarını ellerinde bulunduran bireyler olarak da tanımlanabilir. Ne var ki, şanslı bir o kadar da güçlü durumdaki bu azınlık, yalnızca toplumsal konumları bakımından karar verme sürecine en yakın durumda bulunmakla kalmazlar, aynı zamanda karar verme sürecini yönlendirme ve şekillendirme araçlarını da ellerinde bulundururlar. Toplumsal gücü ve toplumsal kaynakları en etkin şekilde ellerinde ya da kontrollerinde tutan elitler, bu sayede, toplumsal kararları şekillendirme ayrıcalığını da kendi tekellerinde görürler. Bu nedenle, toplumun geneline yönelik olarak alınan kararlar hep elitlerin, özellikle de anahtar elitler olarak tanımlanan elit gruplarının damgasını taşır.

Daha öz bir anlatımla, toplumsal yaşantıyı onlar yönlendirir, ülkenin rotasını onlar çizer, devlet ve toplumun portresini onlar şekillendirirler. Bundan ötürü, yalnızca toplumun yararına sonuçlanmış isabetli kararların onurunu değil, aynı şekilde toplumsal hüsrana ve hezimetlerle sonuçlanan hatalı seçimlerin, yanlış kararların sorumluluğunu da onlar taşırlar.

Toplumların ve bireylerin, kısacası bir ulusun kaderini belirlemede bu denli etkiye sahip olan elitlerin ve iktidar seçkinlerinin toplumsal özgeçmişlerinin incelenmesi ve sosyal anatomilerinin ortaya konması, yalnızca Türk toplumunun iktidar yapısını ve toplumda cereyan eden güç ilişkilerinin daha iyi anlaşılması bakımından değil, ülkede yaşanan bir çok toplumsal ve siyasi olayların daha iyi anlaşılabilmesi için de büyük önem taşır.

Bütün bu nedenlerden dolayı çalışmada, Türk toplumunun iktidar yapısı içinde bu denli stratejik bir yeri ve önemi olan Türk elitlerinin incelenmesi hedeflendi. Ağırlıklı olarak da çağdaş Türk elitleri içinde en güçlü ve toplumsal karar verme sürecinde en etkin durumda bulunan elit gruplarının, yani Türk iktidar seçkinlerinin üzerinde yoğunlaşıldı. Bu gerçekleştirilirken temel data kaynağı olarak, Arslan'ın 1995-2001 yılları arasında, elit sosyolojisi alanında gerçekleştirmiş olduğu saha araştırmalarının verilerinden yararlanıldı. Çalışmanın bazı aşamalarında da ikincil veri kaynaklarına başvuruldu.

Türk iktidar seçkinlerine yönelik olarak gerçekleştirilen (Arslan, 1999-b) araştırmalarda, örneklem kümesine giren 5 elit grubundan üçü ile oldukça geniş kapsamlı 3 ayrı saha

araştırması (Bulmer, 1994) gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde, çoğunluğu kapalı uçlu ve bir kısmı açık uçlu (Gilbert, 1993), yüzü aşkın sorudan oluşan, yarı yapılandırılmış görüşme kılavuzu (Moysen, G.& Wagstaffe, M., 1987) kullanılmıştır. Siyasi elitler ve medya elitleri ile yüz yüze görüşülmüş, askeri elitleri ve ekonomi elitleri konusunda ise ikincil data analizi (secondary data analysis)'nden yararlanılmıştır. Elitlerle yüz yüze gerçekleştirilen her bir görüşme, ortalama 2-3 saat civarında, hatta bazı görüşmeler 4 saatten de fazla sürmüş ve görüşmelerin tamamı, araştırmacının tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmalarda toplanan verilerden 4 ayrı data set oluşturulmuş ve bu data setler, SPSS (Fielding, 1994) bilgisayar programı ile analiz edilmiştir.

Çalışmanın temelini elit (seçkin) olgusu ve elit kavramı oluşturduğu için, araştırmada ortaya konan temel bulgulara geçmeden önce, elit kavramı üzerinde durulması yerinde olacaktır. Çünkü, siyaset sosyolojisi ve özellikle de elit sosyolojisi temel kavramlarından biri olan elit kavramının, terminolojik anlamının dışında kullanımına sıklıkla tanık olunmaktadır.

2. "ELİT" YA DA "SEÇKİN" (THE ELITE)

Köken olarak Latince "elige" ve "electa" sözcüklerinden türemiş olan "elit" kavramı, Fransızca "elite" sözcüğünden dilimize geçmiştir. Eligre sözcüğü Latince'de seçme anlamına gelir. "Electa" ise seçilmiş, en iyisi anlamında kullanılır. Elit sözcüğünün batı toplumlarında günlük dilde kullanımı 17. yüzyıla kadar iner. Daha sonraları üst düzey askerler ve soylular gibi toplumsal saygınlığı fazla olan sosyal grupları tanımlamak için kullanılmaya başlandı. Sözcüğün sosyal bilimler alanında, bir kavram olarak kullanılmaya başlanması ise 19. yüzyılın sonlarına rastlar. Elit kavramının İngiltere ve Amerika'da, bilimsel literatürde yaygın kullanımı ise 1930'lu yıllarda başlar.

Bilim dünyası, kavramın yaygın kullanımını İtalyan sosyolog Vilfredo Pareto ve Gaetano Mosca'ya borçludur. Elit sözcüğünü sosyal bilimlerde ilk kullanan Gaetano Mosca'dır. Mosca (1939) bu kavramı, Fransız sosyolog Henri de Saint Simon'dan etkilenecek keşfetmiştir. Elit kavramının bilimsel alanda popülerite kazanması ise Pareto sayesinde olmuştur. Pareto "elit"i, belirli hiyerarşik yapılanmalar içinde en üst konumu elinde bulunduranlar veya kendi faaliyet alanının en iyileri, en etkilileri olarak tanımlar (Arslan, 1995: 12). Bir başka deyimle, Pareto'ya göre elit, kendi çalışma alanlarında en üst konumda, zirvede bulunan insanların oluşturduğu toplumsal sınıftır (Arslan 1997: 22 ve 1995: 4).

Genellikle, elit denildiğinde Pareto'dan sonra ilk akla gelen isim C. Wright Mills (1956)'dir. İlk kez 1956 da yayınlanan "The Power Elite" isimli sosyolojik çalışmasıyla bu alanda büyük ün kazanmıştır. Bu kitap dilimize "İktidar Seçkinleri" adı altında çevrilerek, ülkemizde de yayınlanmıştır. Mills'in bu çalışması elit sosyolojisinin en önemli klasiklerindendir ve elitler konusunda araştırma yapan sosyal bilimcilerin kendilerini atıfta bulunmak zorunda hissettikleri en önemli kaynak kitaplardan bir tanesidir.

Genel anlamda "elit" kavramı, toplumsal yapı içinde en üst tabakaya mensup bireyleri tanımlamada kullanılır. Elitler toplumdaki diğer insanlara göre zenginlik, güç-iktidar, saygınlık gibi toplumca değer atfedilen sosyal-ekonomik varlıklardan daha fazla paya sahip durumdadırlar. Çağdaş İngiliz sosyologlarından Anthony Giddens ise "elit"i, toplumsal

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 3 Temmuz – 2004

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

organizasyon ve kurumların tepesindeki karar verme yetkisine sahip, formel olarak tanımlanmış konumları işgal eden bireyler olarak tanımlar (Scott, 1991: 32).

Bütün bu açıklama ve tanımlamaların ışığında, elit kavramının daha ayrıntılı ve çağdaş kullanımına daha uygun bir tanımının yapılması gerekir. Elit kavramının özellikle teorik tanımlaması üzerinde yoğunlaşan Arslan'ın tanımlaması (1997: 23), konuya sentezci ve bütüncül bir açıdan yaklaştığı için üzerinde durulmaya değer: O'na göre elit, kurumsal iktidara sahip, sosyal kaynakları kontrol eden/edebilecek konumda bulunan, toplumsal karar verme sürecini doğrudan ya da dolaylı olarak ciddi bir şekilde etkileme (aktif ya da potansiyel olarak) yetisine sahip, karşıtlarına rağmen istek ve amaçlarını gerçekleştirebilen bireylerdir.

Karar verme sürecini etkileme, bu sürece "doğrudan" katılım şeklinde olabileceği gibi; lobicilik, baskı grubu oluşturma, kamuoyu yaratma, ... gibi "dolaylı" yollardan da olabilir. Bunların yanı sıra, ne doğrudan ne de dolaylı yollardan karar verme sürecine katılmayan, fakat potansiyel olarak, sahip olduğu sosyal konum veya kontrol ettiği sosyal kaynaklar nedeniyle, istediğinde veya gerektiğinde karar verme sürecini etkileyebilen bireyler de elit tanımlaması içine girer.

Tanımlamada sözü geçen toplumsal kaynaklara gelince, bu kaynaklar yalnızca zenginlik, prestij, statü gibi sosyal ve ekonomik kaynaklardan ibaret değildir. Bu türden toplumsal kaynakların yanı sıra karizma, motivasyon, enerji, zaman gibi bireysel kaynakları da içerir. Tanımlama da vurgulanan bir diğer önemli nokta ise, toplumsal karar verme sürecini etkileme yetisidir: Süreçte sözü edilen toplumsal kararlar, toplumun tamamını ilgilendiren makro düzey kararlar olabileceği gibi, belli bir toplumsal kesimi ilgilendiren mikro düzey kararlar da olabilir.

Görüldüğü gibi bu teorik tanımlama da, temel kriter sınıfsal pozisyon veya kurumsal pozisyon değildir. Başka bir anlatımla elit kavramı zorunlu olarak yalnızca üst tabakadaki bireyleri içermez. Elitler üst tabakaya mensup olabileceği gibi, alt toplumsal tabakaların üyeleri içinden de çıkabilir. Yani elit, kapitalist sınıf veya üst toplumsal sınıf üyeliği anlamına da gelmez. Üst sınıfın yanı sıra, orta sınıf veya işçi sınıfından bireyler de olabilir.

Kısacası, bu teorik tanımlamada, elit kavramına açıklık getirmede kullanılan üç temel kriter "güç (iktidar)", "kontrol" ve "etki"dir. Bireylerin aktif ya da potansiyel güç sahibi olmaları, doğrudan veya dolaylı yollardan karar verme sürecine etkileyebilecek konumda olmaları ve yukarıda sözü edilen sosyal kaynakları kontrol edici konumda olmaları, onların elit olarak tanımlanabilmesi için gerekli ve yeterli koşullardır.

Elitler (seçkinler) konusunda açıklık getirilmesi gereken bir başka çok önemli nokta da (belki de en önemli nokta), elit kavramının hiç bir değer yükü taşımadığı gerçeğidir: Elit kavramı tamamen nötr bir kavramdır ve olumlu ya da olumsuz her türlü değer yükünden arındırılmıştır. Daha açık bir deyimle sosyolojik anlamda elit ya da seçkin demek asla en akıllı, en zeki en yetenekli, en becerikli, ahlaki ve insani nitelikler bakımından en üstün demek değildir. Elit tanımı kapsamına giren bir birey, sözü edilen bu nitelikleri taşıyor olabileceği gibi, bu niteliklerin bir kısmını hatta hiç birini taşımayabilir de olabilir.

3. İKTİDAR SEÇKİNLERİ OLGUSU VE TÜRK İKTİDAR SEÇKİNLERİ

Mills'in (1956: 363) de vurguladığı gibi, orta sınıfları anlamak oldukça zordur. Fakat, modern toplumların hiyerarşik yapısı içinde en üst konumları işgal eden bireylerin oluşturduğu sosyal realiteyi anlayabilmek için hem keşif, hem de tanımlama gerekir. Bu ise gerçekleştirilmesi çok zor bir hedeftir. Çünkü bu türden araştırmaların evrenini oluşturan bireyler olağanüstü derecede meşgul ve ulaşılması zor, bir o kadar da dışa kapalıdırlar. Bu durum ise bu bireylerin, bireysel ve toplumsal özgeçmişleri, kişilik özellikleri ve faaliyetlerine yönelik bilgilere ulaşmayı oldukça zorlaştırır. Bu türden çalışmaları başarıya ulaşabilmesi için büyük bir çaba, uzmanlık bilgisi öz verili ve sabırlı bir çalışmanın yanı sıra, yüksek bir maliyetin de göze alınması gerekir (Arslan, 1999-a).

Araştırmacı tarafından 1995-2003 yılları arasında, Türk iktidar seçkinlerine yönelik olarak yapılan çalışmalarda ortaya konan bulgular, C. W. Mills'in Amerikan iktidar seçkinleri (Mills, 1956) ile ilgili bulgularıyla oldukça benzerlikler taşımaktadır. Hatırlanacağı gibi, Mills'e göre o dönem Amerikan toplum yapısı içinde üç çok önemli ve karar verme sürecinde etkin elit grubu vardır. Bunlar ekonomi elitleri, siyasi elitler ve askeri elitlerdir. Bu elit grupları benzer özgeçmişlere, karşılıklı sosyal ilişkilere, ortak değer ilgi ve çıkarlara sahiptirler. En güçlü ve en etkin konumdaki bu elit gruplarının birlikteliği, "iktidar seçkinlerini" oluşturur.

Türk iktidar seçkinlerine yönelik çalışmada ortaya konan bulgular da, Türkiye'de bir iktidar seçkinleri gerçekliğinin varlığını açıkça gözler önüne sermektedir (Arslan, 2004-a: 25-38). Bununla birlikte, çağdaş Türk iktidar seçkinleri üç değil, dört elit grubunun bileşkesinden oluşmaktadır. Bunlar ekonomi elitleri (Arslan, 2004-b), siyasi elitler (Çağlar & Arslan 2000), (Turhan, 1991), (Arslan, 1991-a) ve askeri elitlerin (Arslan, 2004-c) yanı sıra medya elitleridir (Arslan, 2001-b: 135-164). Türk toplumunun iktidar yapısı içinde etkin bir yere sahip olan bu elitler, toplumsal açıdan önemli olan sosyal, ekonomik ve siyasi kararlara da son şeklini verirler. Çok iyi organize olmuş ve koordine içinde bulunan iktidar seçkinlerinin güçleri karşı durulmaz, etkileri ise kaçınılmazdır. Onlar yalnızca devleti, karar verme sürecini ve temel toplumsal kaynakları kontrol etmekle kalmazlar; milyonlarca insanın yaşantısını ve elitlerin dolaşımı sürecini de kontrol ederler. Alcazar and Pizarro'nun (G. Moore, 1985: 150) İspanyol elitlerinin göreceli de olsa bir birlik ve bütünlük sergilediğine dair saptamaları, belli ölçülerde Türk iktidar seçkinleri için de söylenebilir. Bununla birlikte, bu birliktelik ve söz konusu yapılanmanın kombinasyonu katı, kesin ve değişmez bir nitelikte değildir. Field ve Higley'in (1980: 17-20) de vurguladığı gibi, uyuma dayalı bu birlik, değişen koşullara paralel olarak farklı görünüm sergileyebilmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu değişkenliğe sıkça rastlanır.

Özetle Türk iktidar seçkinleri iktidar, servet ve prestij bakımından toplumdaki en varlıklı bireylerden oluşur. Onlar yalnızca milyonlarca insanın değil, bir toplumun, bir ulusun kaderini de belirlerler. Karşıtlarının muhalefeti ne kadar etkin olursa olsun, bütün bunları bertaraf edip oyunu kendi kurallarına göre oynayabilme ayrıcalığı da onların tekelindedir (Giddens, 1997). Toplumdaki köşe taşları ve köşe başları da yine onlar tarafından tutulmuştur. Sahip oldukları kurumsal güç ve yetki sayesinde yalnızca servet, prestij ve statü gibi toplumsal kaynakları değil; karizma, zaman, motivasyon ve enerji gibi psikolojik ve bireysel kaynakları da kontrollerinde tutarlar.

4. TÜRK TOPLUMUNUN İKTİDAR YAPISI

Günümüz Türk toplumunda toplumsal ve siyasi güç, plüralist yaklaşımın ortaya koyduğu argümana paralel olarak, çok sayıda birey ve elit grubu arasında dağılmış durumdadır. Bununla birlikte belirleyici ve etkin güç, elitistlerin iddialarına benzer doğrultuda, ulusal güç denklemi içinde oldukça az sayıda elit grubunun (bu grupların üyeleri, toplumdaki öteki bireylerin bilmediklerini bilecek, onların yapamadıklarını yapabilecek durumdadırlar) elinde yoğunlaşmıştır. (Arslan, 1999-a: 2-25).

Görüldüğü gibi, günümüz Türk toplumunun iktidar yapısı ne yalnızca elitist, ne de plüralist bir görünüme sahiptir. Başka bir deyişle, Türkiye'de tek bir elit grubunun hakim olduğunu söylemek, etkin gücün çok fazla sayıda elit grubu arasında dağılmış durumda olduğunu söylemek kadar yanlış bir değerlendirme olur. Günümüz Türk toplumunun sosyo-politik yapısı en iyi şekilde ancak, demo elit perspektif (Etzioni, 1993) kullanılarak açıklanabilir.

Bulgular, Figür 1'de de görüldüğü gibi, günümüz Türk toplumunda iki temel güç odağının varlığın ortaya koymaktadır (Arslan, 1999-b: 267-269):

1. İç güç merkezleri,

2. Dış güç merkezleri

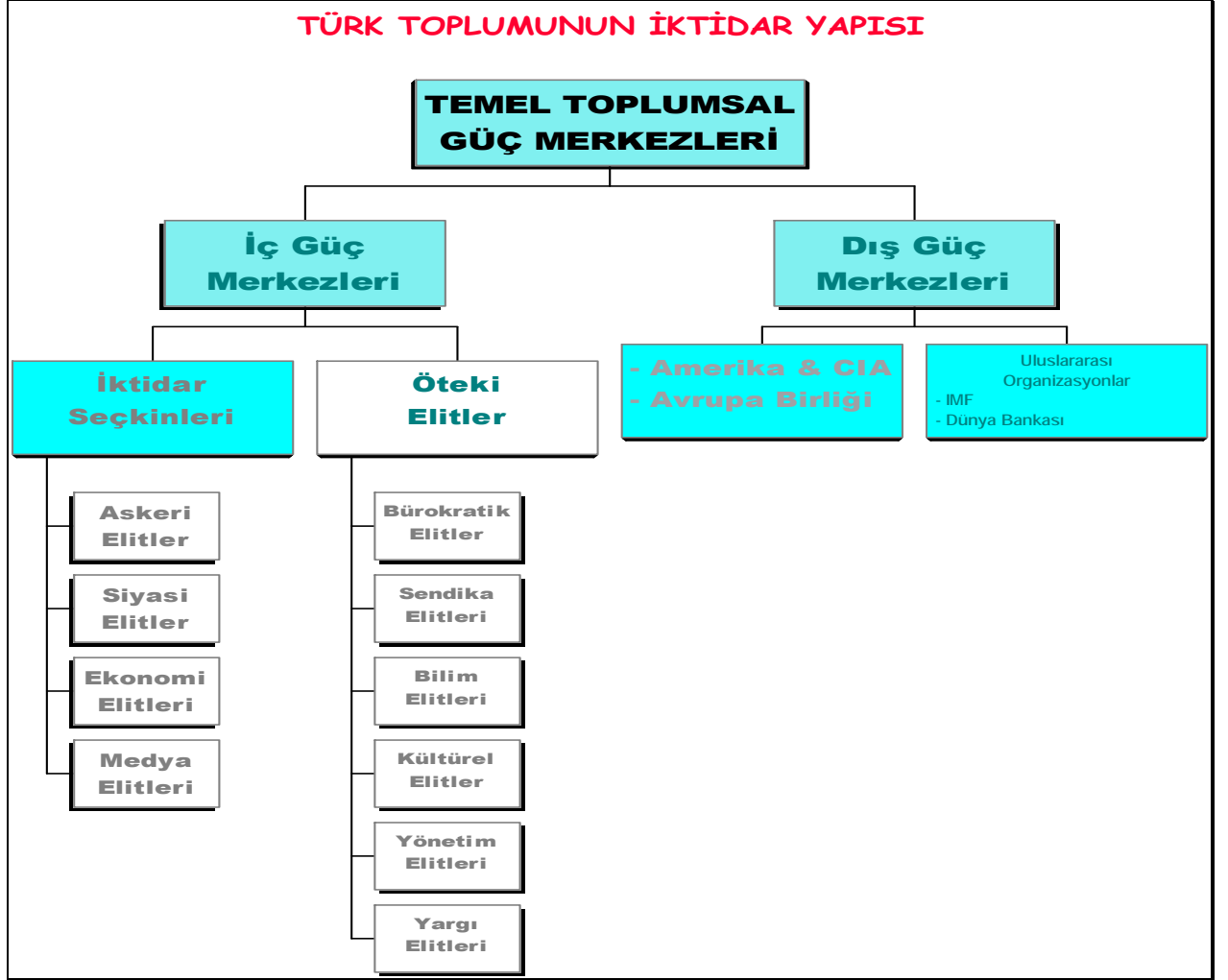
Araştırmada, görüşülen elitlerden tamamına yakını, Türk toplumunun geleceğini belirlemede aktif rol oynayan ulusal nitelikli iç güç merkezlerinin yanı sıra, karar verme sürecinde etkili durumda bulunan bazı dış güç merkezlerinin de olduğunu ısrarla vurgulamışlardır. Amerika, bu dış güç merkezlerinin en etkili olarak nitelendirilmiş ve Amerika'nın bu etkileme gücünü uluslararası arenada, özellikle Merkezi Haber Alma Dairesi (CIA) aracılığıyla kullandığı dile getirilmiştir. Elitlerce dış güçler olarak adlandırılan güç odaklarının arasında Amerika'nın yanı sıra bazı uluslararası örgütlerin ismi de sayılmıştır. Bu örgütlerin başında ise, ağırlıklı olarak Amerika'nın kontrolünde olduğu vurgulanan Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (Worldbank)'nin ismi ön plana çıkmıştır. Bunlardan başka, Türkiye'nin iç ve dış politikaları üzerinde oldukça etkili olduğu vurgulanan ve bu etkisinin son yıllarda daha da artmaya başladığı belirtilen bir başka dış güç de Avrupa Birliği'dir.

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 3 Temmuz – 2004

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

Figür 1 Türk Toplumunun İktidar Yapısı

Kaynak: Arslan (1999-a: 20)'den Türkçe'ye çevrilip, yeniden düzenlenmiştir (Ayrıca bak Arslan, 2004-d: 10).

Başlıca iç güç merkezleri arasında ise, Figür 1'de de görüldüğü gibi, on elit grubunun adı geçmektedir. Bu elit gruplarının birlikteliği, ulusal güç ağı olarak da adlandırılabilir. Bununla birlikte, bu elit gruplarının güçlerinin ve ulusal kararları etkileme düzeylerinin aynı olduğu söylenemez. Söz konusu elit gruplarından bazılarının üyelerinin ulusal servet, prestij ve güç pastasından aldıkları pay çok daha fazla iken, öteki bazılarının çok daha düşük düzeylerde kalabilmektedir. Özellikle, "Türk İktidar Seçkinleri" olarak da adlandırılan dört elit grubu (ki bunlar ekonomi elitleri, siyasi elitler, askeri elitler ve medya elitleridir), ulusal iktidar yapısı içinde daha güçlü ve karar verme sürecinde daha etkindirler. Bu güç merkezleri, Türkiye'nin "görünmez hükümeti" (the invisible government) olarak da adlandırılabilir.

5. TÜRK İKTİDAR SEÇKİNLERİNİN SOSYOLOJİK PROFİLLERİ

Araştırmada ortaya konan bulgular günümüz Türk toplumunda, Türk iktidar seçkinleri olarak adlandırılabilir bir olgunun varlığını açıkça göstermektedir. Belirleyici nitelikteki toplumsal kararları şekillendirme ayrıcalığını elinde tutan Türk iktidar seçkinleri arasında görece de olsa, bir uyum ve birliktelik vardır. Bu kategoriyi oluşturan elitler, Mills'in (1956: 283) deyişiyle, birbirlerini "dikkate alınması gerekenler" olarak algılayıp değerlendirirler.

Türk iktidar seçkinleri büyük ölçüde benzer toplumsal kökenlere, benzer eğitim durumlarına ve benzer mesleki kariyerlere sahiptirler. Aralarında uyum ve koordinasyon içinde olmaları onların güçlerine güç katar. Benzer hayat anlayışlarına, benzer yaşam koşullarına ve yaşam tarzlarına sahiptirler. Bunlar yalnızca başarıya ulaşmış kişiler değildir. Mills'in de (1956: 347) vurguladığı gibi, başarıya giden yollar ve bireysel ve toplumsal başarı ölçütleri de yine onlar tarafından belirlenir. Ulusal kaynaklardan en büyük payı da yine onlar (yani siyaset, ekonomi, askerlik ve medya dünyasının önde gelen isimleri) alırlar.

Bütün bunlara ek olarak günümüz Türk iktidar seçkinleri (Arslan, 1999-b):

" Kendi sınıfsal konumları ile uyumlu bir evlilik davranışı sergilemektedirler.

" Benzer eğitim düzeylerine sahiptirler.

" Almış oldukları eğitimin kalitesi de benzer nitelikte olup, oldukça yüksektir.

" Benzer türden seçkin devlet okullarında ya da özel kolejlerde eğitim görmüşlerdir.

" Benzer sosyal konumlara sahip olup, elit grupları arasında birey değişimi oldukça sık rastlanan bir durumdur.

" Seçkin okul ya da elit kulüplerinin üyesidirler.

" Avantajlı ailesel öz geçmişlere ve aile bağlarına sahiptirler.

" Sosyal orijinleri bakımından çoğunlukla ortanın üstü ve üst, bir kısmı ise orta sınıf mensubu ailelerin çocuklarıdır.

" Maskülin, yani erkek egemen bir karaktere sahip olup, üyelerinin ezici çoğunluğu erkektir. Bununla birlikte son yıllarda, iktidar seçkinlerini oluşturan elit gruplarının üyeleri arasında, az sayıda da olsa bayanlara rastlanmaya başlanmıştır.

" Çoğunluğu orta yaşlı bireyler olmakla birlikte, yaşlı elitler de önemli bir oran oluşturur.

Bütün bu anlatılanlar da göstermektedir ki, Türk iktidar seçkinleri, kendilerine verilmiş görevleri icra eden sıradan bürokratlar topluluğu olmanın ötesinde bir karaktere sahiptirler. Bunun daha da ötesinde, yalnızca kendi görevlerinin değil, Türk toplumundaki bütün bireylerin görev ve rollerinin de belirleyicisi konumundadırlar. Devlet mekanizmasını kontrol

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 3 Temmuz – 2004

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

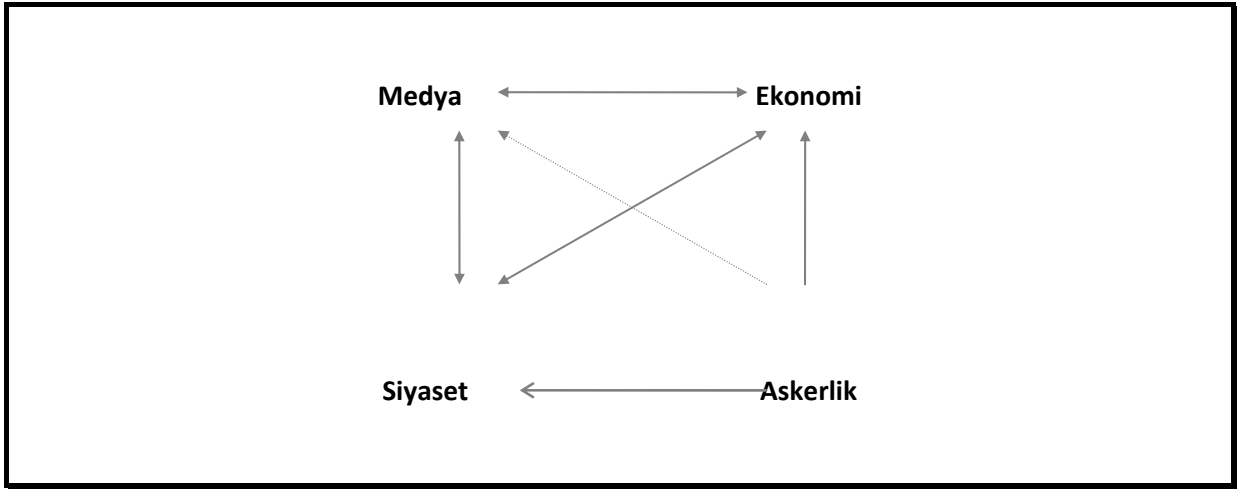
edenler, başat kurumları yönetenler, toplumun düzenini şekillendirenler, hatta toplumsal yapıdaki sosyal değişmeye yön verenler de yine onlardır. Onlar kurala uyucu değil, kural koyucu durumdadırlar.

6. TÜRK İKTİDAR SEÇKİNLERİ ARASINDA ELİT DEĞİŞİMİ

Siyaset, askerlik, ekonomi ve medya kurumlarının karar verici ve yönetici konumlarını işgal eden bireylerin birlikteliğinin ulusal güç ve karar verme merkezini oluşturduğu daha önce vurgulanmıştı. Sıradan insanların ya da halkın ise eğitim, mesleki kariyer, toplumsal orijin, hatta yaş ve cinsiyet gibi bazı faktörlere dayalı olarak, toplumsal yapıdaki elit konumlarına ulaşmaları engellenmiş ya da sınırlandırılmış durumdadır.

Toplumun hiyerarşik yapısı içinde en tepede bulunan konumlar, bu konumları işgal eden bireyler ve bu bireylerin oynamaları gereken roller de sabit ve değişmez bir nitelikte değildir. Bu konumları işgal eden bireyler de zamana, kurallara ya da değişen koşullara bağlı olarak yer değiştirir. Elitlerin deveranı da denilen bu duruma, öteki elit gruplarında olduğu gibi Türk iktidar seçkinlerini oluşturan ekonomi, ordu, siyaset ve medya elitleri arasında da rastlanır. Toplumda yaşanan elit deveranının yanı sıra, toplumun stratejik kurumları arasında elit değişimi de sıklıkla gözlemlenen bir durumdur. Elit değişimi genellikle çift yönlü bir niteliğe sahiptir. Fakat, Figür 2'de formüle edildiği gibi, mesleğin kendine özgü niteliklerinin de zorunlu ve doğal bir sonucu olarak, bu kurumlar arasında ordu istisnai bir özelliğe sahiptir. Bu elit değişimi trafiğinde, diğerlerinden farklı olarak, ordu ile öteki kurumlar arasındaki ilişki tek yönlüdür.

Figür 2 Türk İktidar Seçkinleri Arasında Elit Değişimi

Kaynak: Arslan'ın 1995-2001 Yılları Arasındaki Çalışmalarının Ortaya Koyduğu Bulgular.

Yani askeriye medyaya, ekonomi dünyasına, siyasete ve öteki önemli toplumsal elit gruplarına eleman verir, fakat onlardan eleman almaz. Çünkü askerlik mesleği, uzun yıllar süren ayrı bir uzmanlık eğitimi, mesleki bakış açısı ve kariyer gerektirir. Türk ordusunun üst düzey konumlarını işgal eden bütün bireyler, ya da daha öz bir anlatımla Türk askeri elitleri,

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 3 Temmuz – 2004

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

bu konuma ulaşana kadar geçen süreç içinde almış oldukları uzmanlık eğitimi ve kazanmış oldukları mesleki deneyimler sonucunda birer uzman yönetici niteliği kazanırlar. Bu yöneticilik niteliği yalnızca şiddet ve güç yönetimi ile sınırlı kalmaz. Aynı zamanda fiziki kaynakların ve insan kaynaklarının yönetimini de içerir. Bu durum ise onların yöneticilik özelliklerini, yalnızca askerlik alanında sınırlamayıp sivil alanlara da transfer edilebilir hale getirir. Sonuçta da askeri elitler emekli olduklarında ya da, herhangi bir nedenle askerlikten ayrıldıklarında genellikle büyük özel şirketlerde, üst düzey bürokratik kurumlarda ya da stratejik komisyonlarda yönetici ya da yönetim kurulu üyesi olarak meslek hayatlarını sürdürebilmek gibi ayrıcalıklı bir olanağa sahip kılar. Askeri elitler arasında, aktif siyaset hayatına katılanlara da sıklıkla rastlanır.

Kısaca, Türk askeri elitleri günümüzde, siyasetçi, işadami, gazeteci, bürokrat ya da öteki meslek alanlarında görev alabilecek potansiyele sahiptir. Buna karşın söz konusu elit gruplarının üyelerinin kurum değiştirerek askeri elit konumuna ulaşmaları olanaklı değildir. Bu durum, yukarıda da vurgulandığı gibi, askeri elit adaylarının özenle seçilip, erken yaşlardan itibaren başlayacak ve uzun yıllar sürecek bir eğitim sürecinden geçirilmesi ve yoğun bir mesleki deneyime sahip kılınması zorunluluğu ile yakından ilintilidir.

7. İKTİDAR SEÇKİNLERİNİ OLUŞTURAN ELİT GRUPLARI ARASINDA İŞ BÖLÜMÜ

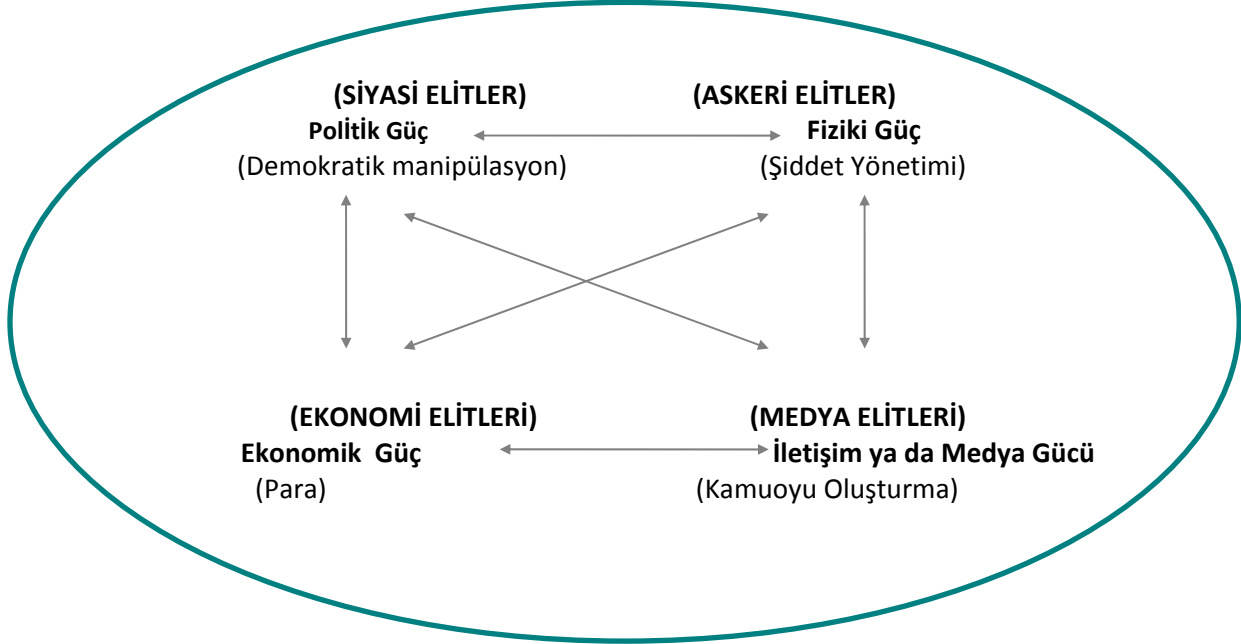
Toplumsal yapı içinde, her elit grubunun yerine getirmekle yükümlü olduğu çok önemli roller ve görevler vardır. Yani toplumdaki bireyler arasındaki iş bölümünün bir benzeri, toplumların iktidar yapılarını oluşturan elit grupları arasında da söz konusudur. Toplumsal görev ve sorumluluklarının yanı sıra, bu elit gruplarının kendi aralarında da karşılıklılık esasına dayanan örtülü bir iş bölümü vardır. Bu değerlendirme, Figür 3'te de vurgulandığı gibi, iktidar seçkinlerini oluşturan elit grupları için de geçerlidir. Örneğin ekonomi elitleri sahip oldukları ekonomik güç ve para sayesinde iktidara ortak olurken, siyasi elitler siyasi güç ve demokratik manipulasyon araçları ile bu ortaklığa katılırlar. Öte yandan medya ise enformasyon gücünü ve iletişim araçlarını elinde bulundurur. Askeri elitler ise fiziki güç ve şiddet yönetimi araçlarının kontrol edicisi konumundadırlar.

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 3 Temmuz – 2004

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

Figür 3 İktidar Seçkinleri Arasında Karşılıklı Etkileşim

Bu elit grupları, sahip oldukları ya da kontrol ettikleri toplumsal kaynakların taşıdığı hayati önem nedeniyle, birbirlerine karşılıklı olarak bağımlıdırlar. Bu yüzden atacakları her adımda birbirlerini dikkate almak zorundadırlar. Bunun da ötesinde, yeri geldiğinde iş birliği ve koordinasyon içinde olmak gibi zorunluluklarla karşı karşıya kalabilirler.

8. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Toplumsal hayatta güç, servet ve prestijin dağılımındaki eşitsizlikler, çağdaş toplumların ortak özelliklerindedir. Aynı şekilde siyasi eşitlik, özgürlük, çoğunluğun yönetimi, özgür seçimler gibi olgular çağdaş demokrasilerin ortak özellikleri arasında sayılsa da; bütün bu sayılanları, kavramların ifade ettiği anlam bakımından, günlük hayatta tam olarak gözlemlemek neredeyse olanaksızdır. Yirminci yüz yılın ilk çeyreğinden bu güne, yoğun bir çağı yakalama savaşımı içinde olan Türk toplumu için de, aynı değerlendirme geçerlidir. Elit sosyolojisi çalışmalarının hedeflerinden biri de bu gerçeklikleri irdelemek, sözü edilen eşitsizliklerin kaynağına inmek, güç-prestij-servet gibi olguların toplum kesimleri arasındaki dağılımını araştırmak ve güç ile kontrol arasındaki ilişkilerin aydınlığa kavuşturulmasına ışık tutmaktır.

Günümüz Türk toplumu elit sosyolojisi perspektifinden incelendiğinde, toplumsal yapı içinde dört temel güç bloğu ile karşılaşılır. Birey ve toplum hayatında yönlendirici rol oynayan bu güç merkezleri arasında başta siyaset olmak üzere, iş dünyası, medya ve ordu sayılabilir. Mills'in kavramlaştırmasıyla, bu dört temel güç bloğunun bir arada oluşturduğu yapılanma "Türk İktidar Seçkinleri" olarak adlandırılır. İktidar seçkinlerinin kombinasyonu katı ve

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 3 Temmuz – 2004

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

değişmez bir nitelik arz etmez. Bu kombinasyon, zaman ve mekan kriterine bağlı olarak, nitelik ve nicelik bakımından bir takım farklılıklar gösterebilir.

Sözü edilen elit grupları, diğer elit grupları ile birlikte "ulusal elitler" olarak da adlandırılırlar. Ulusal elitler çok öz olarak, kurumsallaşmış ulusal güç yapısı içinde, temel toplumsal kurumların ana kumanda mevkilerini işgal eden bireyler bütünü şeklinde tanımlanabilir. Bunların, göreceli de olsa, ulusal düzeyde kurumsallaşmış güç, servet, prestij ve statü dağılımından en yüksek oranda pay aldıkları var sayılır.

Toplumsal konumları bakımından karar verme sürecine en yakın durumda bulunan elitler, aynı zamanda karar verme sürecini yönlendirme ve şekillendirme araçlarını da ellerinde bulundururlar. Toplumsal güç ve toplumsal kaynaklar da yine onların kontrolindedir. Bu nedenle, toplumun geneline yönelik olarak alınan kararlar hep elitlerin, özellikle de anahtar elitler olarak tanımlanan elit gruplarının damgasını taşır. Buldukları konum, kontrol ettikleri toplumsal kaynaklar ve sahip oldukları güç bakımından toplumun hiyerarşik yapısının en üst katmanlarını oluşturan iktidar seçkinleri, yalnızca toplumda uyulması gereken kuralları belirlemekle kalmazlar, aynı zamanda milyonlarca insanın oynayacağı rolleri de belirlerler. Deyim yerindeyse toplumun kaderinin yanı sıra, bireylerin kaderini de onlar çizerler.

Elitlerin ve özellikle de Türk iktidar seçkinlerinin toplumsal özgeçmişlerinin incelenmesi ve sosyal anatomilerinin ortaya konması, yalnızca Türk toplumunun sosyo-politik yapısının daha iyi anlaşılması açısından değil, aynı şekilde ülkede yaşanan bir çok toplumsal ve siyasi gelişmenin daha objektif bir şekilde değerlendirilebilmesi bakımından da büyük önem taşır.

KAYNAKÇA:

ARSLAN, A. (2004-a), "Modern Türkiye'nin Sosyo-politik Yapısı ve Türk İktidar Seçkinleri", Değişen Dünyada Türkiye'nin Önemi - I. Ulusal Genç Bilim Adamları Sempozyumu, Cilt: 1, ss. 25-38, Bursa: Uludağ Üniversitesi Kültür Sanat Kurulu Yay.

ARSLAN, A. (2004-b), "Emergence Of The Turkish Bourgeoisie And Business-Politics Relations In Turkey", "İş-Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, cilt: 5, Sayı: 2, http://www.isguc.org/arc_view.php?ex=147.

ARSLAN, A. (2004-c), "Türkiye'nin Modernleşme Sürecinde Atatürk, Türk Ordusu ve Türk Askeri Elitleri", Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, <http://www.insanbilimleri.com/>, 15.6.2004.

ARSLAN, A. (2004-d), "Türkiye'de İktidarın Sosyolojik Anatomisi ve Türk İktidar Seçkinleri", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 1, 1 Ocak-31 Mart 2004, ss. 1-25.

ARSLAN, A. (2003), "Eşitsizliğin Teorik Temelleri: Elit Teorisi", Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2003-2, ss. 115-135.

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 3 Temmuz – 2004

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

ARSLAN, A. (2001-a), "Cumhuriyet Dönemi (1920-1995)Türk Siyasi Elitlerinin Toplumsal Profili", Sosyal Bilimler Dergisi (Osmangazi Üniversitesi), Sayı: 2, 2001, ss. 5-16.

ARSLAN, A. (2001-b), "Türk Medya Elitleri: Bir Durum Tespiti", Sosyoloji Araştırmaları Dergisi (Journal of Sociological Research), Cilt: 4, Sayı: 2, Kış 2001, ss. 135-164.

ARSLAN, A. (1999-a), "Researching Sensitive Topics with Elites: Perspectives, Problems and Outcomes", Guildford: University of Surrey.

ARSLAN, A. (1999-b), Who Rules Turkey: The Turkish Power Elite and the Roles, Functions and Social Backgrounds of Turkish Elites, Guildford: University of Surrey, Department of Sociology (PhD Thesis).

ARSLAN, A. (1995), Turkish Political Elites: Top Political Leadership in Turkey and Social Construction of Turkish Political Elites, Guildford: University of Surrey, Department of Sociology (MSc.Thesis).

BULMER, M. (1994), Sociological Research Methods, London: Macmillan.

ÇAĞLAR, A. & ARSLAN, A. (2000), "Cumhuriyet'ten Günümüze Türk Siyasi Liderleri: Atatürk'ten Demirel'e Üst Siyasi Elitler", Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 18, Sayı: 2, 2000, ss. 499-514,

ETZIONI-HALEVY, E. (1997), Class & Elites in Democracy and Democratisation, NewYork: Garland Publishing.

ETZONI, H. (1993), The Elite Connection, London: Polity Press.

FIELDING, J. (1994), SPSS for Windows V. 6.0, Guildford: University of Surrey.

GIDDENS, A. (1997), Sociology, Cambridge: Polity Press.

GIDDENS, A. & Stanworth, (1980), Elites And Power in British Society, London: Cambridge University Press.

GILBERT, N, (1993), Researching Social Life, London: Sage.

MICHELS, R. (1962), Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchial Tendencies of Modern Democracy, New York: Collier-MacMillan.

MILLS, C.W. (1956), The Power Elite, London: Oxford University Press.

MOORE, G. (1985), Studies of the Structure of National Elite Groups, London: Jai Press Inc.

MOSCA, G. (1939), The Ruling Class, New York: McGraw Hill.

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 3 Temmuz – 2004

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

MOYSER, G. & Wagstaffe, M. (1987), Research Methods for Elite Studies, London: Allen & Unwin.

PARETO, V. (1968), The Rise and Fall of the Elites, New Jersey: The Bedminster.

SCOTT, J. (1991), Who Rules Britain, Cambridge: Polity Press.

TURHAN, M. (1991), Siyasi Elitler, Ankara: Gündoğan.